

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Історичний факультет
Всесвітньої історії

Методичні рекомендації до організації
навчальної (дослідницької) практики з
Спеціальних історичних дисциплін

ЖИТОМИР 2023

УДК 929+930 (075.8)

М 25

*Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного
університету імені Івана Франка
(протокол №6 від 31 березня 2023 року)*

Рецензенти:

Гуцало Л. В. – кандидат історичних наук, завідувачка кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка, доцент.

Кондратюк Ю. С. – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософсько-історичних студій і масових комунікацій Державного університету «Житомирська політехніка», доцент.

Панченко В.С. – голова Центру науки, голова циклової комісії гуманітарних та природничих дисциплін ВСП «Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ», кандидат історичних наук, викладач вищої категорії, викладач-методист.

М 25

Методичні рекомендації до організації навчальної (дослідницької) практики з Спеціальних історичних дисциплін / Уклад.: О. В. Маркевич. Житомир: вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 40 с.

У методичних рекомендаціях до організації навчальної (дослідницької) практики з спеціальних історичних дисциплін для здобувачів освітньої програми 032 Історія та археологія історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка вміщено завдання практики, додатки, алгоритм виконання завдань, список рекомендованої літератури та джерел.

УДК 929+930 (075.8)

©Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Програма навчальної (дослідницької) практики з «Спеціальних історичних дисциплін».....	8
Список рекомендованої літератури.....	10
Практичні завдання.....	12
- <i>Палеографія</i>	12
- <i>Генеалогія</i>	17
- <i>Геральдика</i>	19
- <i>Нумізмати́ка</i>	24
- <i>Ономастика</i>	30
- <i>Метрологія</i>	32
- <i>Хронологія</i>	37
Форми та методи контролю. Вимоги до звітної документації	39

ВСТУП

Спеціальні історичні дисципліни – одна з важливих освітніх компонент при підготовці фахового історика, дослідника, науковця тощо. Окрім ґрунтовних теоретичних знань надзвичайно важливим є практичні навички і вміння, які формуються в результаті проходження навчальної (дослідницької) практики зі спеціальних історичних дисциплін.

В процесі проходження навчальної (дослідницької) практики зі спеціальних історичних дисциплін здобувачі поглиблюють теоретичні знання про спеціальні історичні дисципліни (палеографію, генеалогію, геральдику, нумізматику, ономастику, метрологію, хронологію), визначають шляхи їх становлення, ознайомлюються з періодизацією розвитку, основною фаховою літературою.

Навчальна (дослідницька) практика орієнтована на вивчення закономірностей розвитку матеріальної культури, ознайомлення з методикою соціально-економічної та політичної інтерпретації рухомих речових пам'яток, визначення їх можливостей як історичних джерел; вивчення розвитку світогляду стародавнього та сучасного суспільства за різноманітними духовними та матеріальними джерелами.

За час проходження практики здобувач вищої освіти має набути таких компетентностей:

Змістовно освітня компонента спрямована на формування здобувачів вищої освіти здатність розв'язувати спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні

види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 10. Здатність працювати в команді.

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності.

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

СК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

СК 12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну

діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.

Програмні результати навчання:

ПР 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПР 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПР 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПР 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПР 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПР 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПР 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПР 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.

ПР 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.

ПР 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПР 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.

ПР 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур

та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

ПР 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

ПРОГРАМА навчальної (дослідницької) практики з «Спеціальних історичних дисциплін»

В процесі проходження навчальної практики студенти повинні поглибити теоретичні знання про спеціальні історичні дисциплін, шляхи становлення, періодизацію розвитку, ознайомитися з фаховою літературою. Навчальна (дослідницька) практика орієнтована на вивчення закономірностей розвитку матеріальної культури, ознайомлення з методикою соціально-економічної та політичної інтерпретації рухомих речових пам'яток, визначення їх можливостей як історичних джерел; вивчення розвитку світогляду стародавнього та сучасного суспільства за різноманітними духовними та матеріальними джерелами. Студенти працюють над поглибленим вивченням таких галузей спеціальних історичних дисциплін:

1. Палеографія. Вивчення глаголичної та кириличної абеток, написання літер, етапи розвитку їх графіки. Написання листів уставом, на півуставом, скорописом. Розвиток книгодрукування в Україні. Рукописні книги в Україні. Українські стародруки. Підготувати есе на одну із тем: «Літописання в давній Україні», «Пересопницьке Євангеліє», «Острозька Біблія: історична доля книги».

2. Генеалогія. Вироблення практичних навичок складання генеалогічних таблиць. Види генеалогічних таблиць. Складання генеалогічного дерева на одну із запропонованих тем: «Княжі роди в Україні», «Родовід Рюриковичів», «Рід князів Гедеміновичів в Україні». Складання власного родоводу.

3. Геральдика. Освоєння принципів і порядку творення гербів. Гербова символіка, щити та гербові фігури їх види і значення. Порядок опису герба. Зробити опис герба одного з міст України або Житомирської області. Скласти власний герб, або герб своєї родини. На вибір можна підготувати реферат на тему «Історія герба певної країни світу (на вибір студента)».

4. Нумізматика. Ознайомлення з історією появи та розвитку монет у світі, розвитком монетної справи в Україні. Ознайомлення з поняттями та категоріями нумізматики. Опис вибраної студентом монети. Підготувати реферат

на одну з обраних тем: «Римська монета на Україні», «Нумізматичні скарби на Житомирщині», «Історія гривні», «Монетна справа в козацькій Україні XVI – XVIII ст.», «Монетна справа в сучасній Україні».

5. Ономастика. Поглиблення уявлень про власні назви як специфічне історичне джерело. Вивчення походження різних видів власних назв в ході історичного процесу. Підготувати есе на одну із заданих тем: «Що в імені твоїм – походження українських імен та прізвищ», «Походження назви мого рідного міста (села)», «Космонімія».

6. Метрологія. Системи мір як історичне джерело вивчення розвитку господарських занять людського суспільства. Давні міри в світі та Україні їх практичні значення. Скласти таблиці відповідності давніх мір різних країн світу та їх співвідношення з сучасною метричною системою мір. Підготувати есе на одну із заданих тем: «Системи мір в країнах середньовічної Європи», «Давні міри в Україні», «Англійська система мір: становлення та використання», «Десяткова метрична система мір: становлення та застосування».

7. Хронологія. Усвідомлення та розуміння історичного часу як важливої категорії пізнання. Історія календаря у різних народів світу. Вивчення різних систем календаря у їх розвитку: місячний календар, сонячно-місячний календар, сонячний календар. Поняття і види ер, скласти порівняльну табличну співвідношення ер: світової, ери від Різдва Христового, ери Хіджра, ери від заснування міста Рим, єврейської ери тощо. Підготувати реферат на одну із заданих тем: «Історія сучасного календаря – юліанського та григоріанського», «Літочислення в давній Україні», «Семидобовий тиждень», «Що таке місячний календар», «Природні та штучні одиниці виміру часу».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Бондаренко Г. *Спеціальні історичні дисципліни: навчальний посібник*. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 424 с.
2. Войцехівська І. *Спеціальні історичні дисципліни: довідник*. К.: Либідь, 2018. 520 с.
3. Войцехівська І. Дмитрієнко М. Спеціальні історичні дисципліни. *Енциклопедія історії України у 10 томах*. К.: Наукова думка, 2012. Т.9. С. 743 – 944.
4. Дмитрієнко М., Литвин В, Ющенко, Яковлева Л. *Гроші в Україні: факти і документи*. Київ: ARC – Ukraine, 1998. 454 с.
5. 6. Зварич В. Шуст Р. *Нумізматика: Довідник*. Тернопіль-Львів: Державне книжково-журнальне видавництво «Тернопіль», 1998. 464 с.
7. Зеленцова С. Публіцистичні документи як джерело з історії анархістського руху в Україні (1903-1914 рр.) *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2012. №6, Ч.1. С. 163-169.
8. Історія декоративного мистецтва України : у 5 т. / ІМФЕ ім. М.Т.Рильського НАН України ; голов. ред. Г. Скрипник ; наук. ред. Т. Кара-Васильєва. К., 2011. Т. 4 : Народне мистецтво та художні промисли ХХ ст. 512 с.
9. Історія українського мистецтва : у 5 т. / ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України; голов. ред. Г. Скрипник ; ред. т.: Д. Степовик. К., 2011. Т. 3 : Мистецтво другої половини XVI–XVIII століття. 1088 с.
10. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць. Вип. 25*. К.: Інститут історії України, 2015. 260 с.
11. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць до 80-річчя доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Марії Федорівни Дмитрієнко. Число 26 - 27*. К.: Інститут історії України, 2015. 529 с.
12. Калакура Я. *Історичне джерелознавство*. К., 2017. 512 с.
13. Шологон Л. *Спеціальні історичні дисципліни: мова та письмо. Конспекти лекційних занять*. Івано-Франківськ, 2014. 83 с.

14. Ярмошик І.І. *Спеціальні історичні дисципліни. Навчальна програма та методичні рекомендації*. Житомир, 2004. 32 с.

Інтернет-ресурси:

1. Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://irbis.zu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_11/cgiirbis_64.exe

2. Бібліотека українських підручників [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://pidruchniki.ws/>.

3. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.dnpb.gov.ua.

4. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

5. Сайт Інституту історії НАН України - <http://history.org.ua/uk>

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Тема: ПАЛЕОГРАФІЯ (4 години)

Теоретичні питання для опрацювання теми :

1. Вивчення глаголичної та кириличної абеток, написання літер, етапи розвитку їх графіки.
2. Написання листів уставом, півуставом, скорописом.
3. Розвиток книгодрукування в Україні.
4. Рукописні книги в Україні. Українські стародруки.

Підготовка теоретичних питань передбачає опрацювання питань заданої теми.

Ці питання поглиблено вивчаються із залученням додаткової літератури.

Алгоритм підготовки.

- Визначте питання для підготовки (мають бути розглянути усі питання, вказані у плані заняття).
 - Візьміть у бібліотеці університету (читальному залі або на кафедрі) джерела, зазначені у списку основної літератури. При підборі літератури Ви можете користуватися бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним).
 - Визначте розділи (теми або параграфи), у яких розкрито відповідне питання
 - Прочитайте ці розділи.
 - Складіть план (простий або складний) відповіді на кожне питання.
 - Визначте основні поняття, які Ви повинні засвоїти.
 - Проаналізуйте, як опрацьований матеріал пов'язаний з іншими питаннями теми.
 - Для кращого засвоєння та запам'ятовування матеріалу складіть короткий конспект, схеми, таблиці або графіки по прочитаному матеріалу.
 - Визначте проблеми в опрацьованому матеріалі, які Ви недостатньо зрозуміли. З цими питаннями Ви можете звернутися на консультації до викладача.
- Перевірте, як Ви засвоїли опрацьоване питання.

Завдання практичне:

1. Робота над кириличною та глаголичною абетками. Переписати алфавіти у зошити.
2. Написання цифр, історичних дат кириличною абеткою: написати наступні цифри: 1-10, 11,12, 20,30,40, 50, 60, 70,80, 90, 123 тощо. Написати дату, місяць і рік свого народження.
3. Робота з давніми текстами. Відрізнити текст написаний уставом, півуставом, скорописом. Читання давніх текстів. Зробити виклад давнього тексту сучасною мовою.
Прочитати текст (Додаток А), для потреби скористайтесь алфавітами. Визначте почерк, перекажіть зміст написаного. Дізнайтеся більше про пам'ятки, ким і коли написані, яке їх значення сьогодні.
4. Напишіть невеликий (до 0,5 аркуша) діловий текст півуставом та скорописом.

Підготувати реферат на одну із тем:

1. Літописання в давній Україні;
2. Пересопницьке Євангеліє,
3. Острозька Біблія: історична доля книги.

Підготовка рефератів передбачає глибокий та детальний аналіз проблеми, винесеної у темі реферату.

Алгоритм підготовки.

- Ознайомтеся з вимогами до реферату.
- Оберіть тему реферату.
- Підберіть літературу, у якій розкривається тема реферату. При підборі літератури Ви можете користуватися бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним).
- Складіть план реферату.
- Опрацюйте літературні джерела
- Систематизуйте опрацьований матеріал відповідно до плану реферату.
- Дайте власний критичний аналіз та оцінку висвітленої проблеми.

Оформіть реферат відповідно до вимог: Запропонований обсяг до 15 сторінок, план – простий, не менше трьох питань.
Nimes New Roman 14, інтервал 1,5.

Додаткова література по темі:

1. *Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582- 1588pp.).* Київ, 1965.
2. *Волинські грамоти XVI ст.* Київ: Наукова думка, 1995.
3. *Ділова мова Волині і Наддніпрянищини XVII ст.* Київ: Наукова думка, 1981.
4. Драчук В. *Дорогами тисячоліть. Про що розповіли письмена.* Київ: Веселка, 1978.
5. Запаско Я.П. *Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга.* Львів: Світ, 1995.
6. Кісь Я.П. *Палеографія: Навч. посібник.* Львів, 1975.
7. Німчук В. *Остромирове Євангеліє 1056-1057 // Хрестоматія з історії української мови X-XIII ст.* Житомир: Полісся, 2015. С. 41-55.
8. Огієнко І. *Історія українського друкарства.* Київ: Либідь, 1994.
9. Різник М. *Письмо і шрифт.* Київ: Вища школа, 1978.
10. Франчук В. Ю. *Остромирове Євангеліє.* Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. Київ: наукова думка, 2010. Т.7. Мл-О. С. 694.

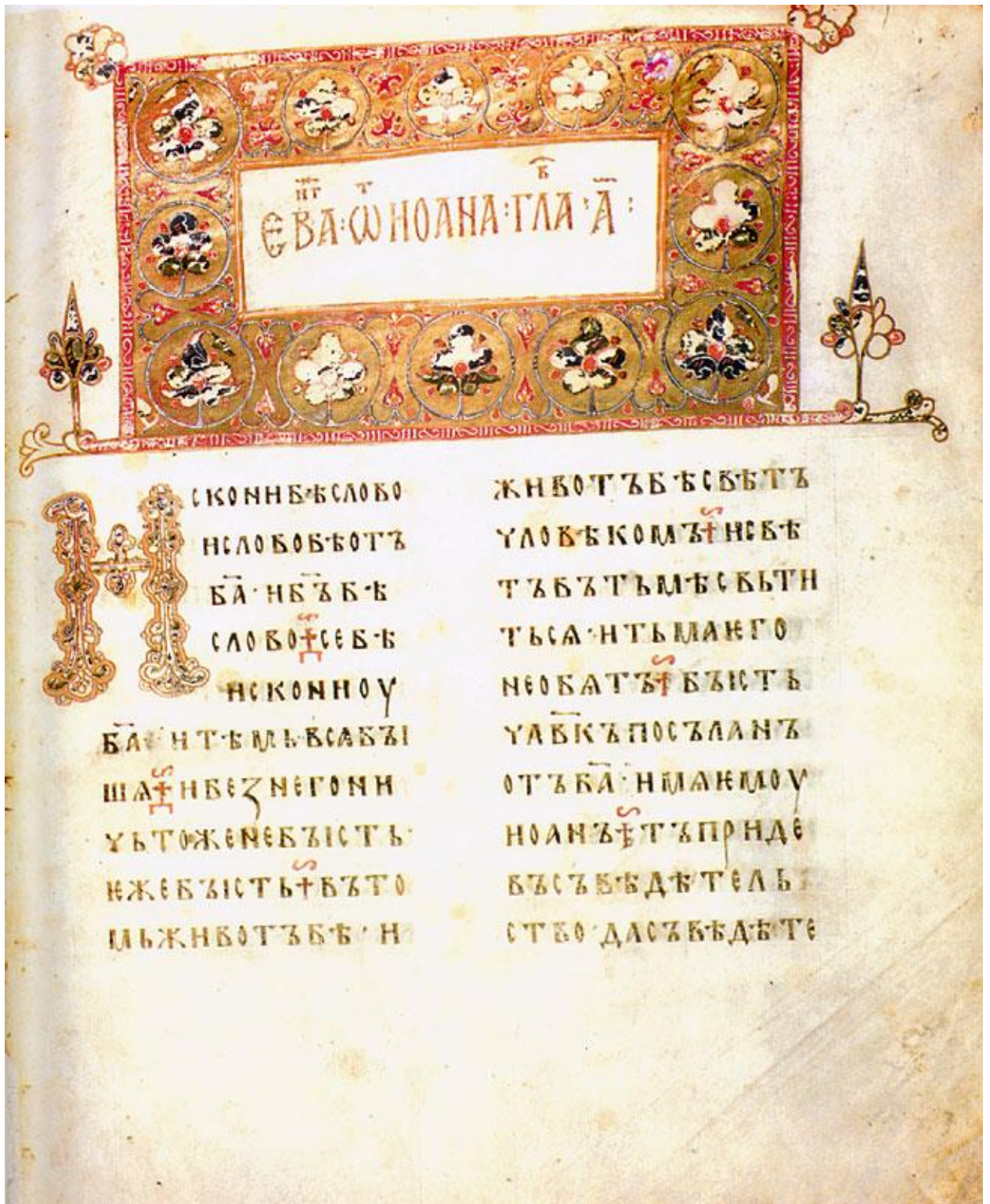
Лаврентіївський літопис // Повне зібрання літописів, СПб, 1846 р. (доступно за <http://surl.li/fcgvx>)

ѿ дѣнь я своѣго. яко мощно
 ѿ дѣти у лѣкѣмъ. немощно бо
 срѣти у лѣкѣмъ шестество аанлъ
 сисаго. яко и мори си великы
 и не вѣрмо те ѿ дѣти англіа
 го шество ба ѿ да шество бо я въ
 днѣ столпъ слаченъ. а во
 щн столпъ огнь тобѣ место
 лпъ ѿ да шен дѣмо англіа
 шепрѣни мнѣ но щн ѿ да не
 тако и се я шленъ шнѣ котиро
 шпо ка рѣ шаше. ш муче бо въ
 тн и въ на в. ш во лѣ не сн
 англіа во мѣ въ на и мо плем
 нн и кы и супостатъ. яко рѣ
 англіа прѣ тобою прѣидеть. и
 англіа твои буди тобою.

Игуменъ силнѣ стрѣстами
 краи ла. на писѣ книгъ си
 лѣ тописецъ на дѣна са ѿ ба
 млѣ прияти. при ка рѣ во
 лоан мѣ рѣ. и на та щю кму
 кѣ въ вѣ а мнѣ ѿ то времѣ и
 гуменѣ щю. бустами краіла.
 вѣ. рѣ. кѣ. и на кста. ѿ.
 пѣ. а и мѣ чте то книгъ си на.
 то буди мнѣ млѣ а рѣ.

Остромирове Євангеліє

(взято з <http://surl.li/fcgzi>)

Тема: ГЕНЕОЛОГІЯ (6 години)

Теоретичні питання для опрацювання теми :

1. Наука генеалогія
2. Види генеалогічних таблиць.

Підготовка теоретичних питань: скористайтеся алгоритмом підготовки, наведеним у Темі Палеографія

Завдання практичні:

1. Вироблення практичних навиків складання генеалогічних таблиць.
 - низхідних
 - висхідних
2. Скласти генеалогічні таблиці застосувавши різні види графічного оформлення:
 - 2.1. Складання генеалогічного дерева на одну із запропонованих тем: Княжі роди в Україні, Родовід Рюриковичів, Рід князів Гедеміновичів в Україні тощо.
 - 2.2. Складання власного родоводу (для складання власного родоводу опрацюйте ДОВІДКУ).
3. Ознайомте аудиторію з інформацією про свій рід, до якого коліна Вам вдалося зібрати інформацію.

ДОВІДКА:

Пошук інформації та оформлення генеалогічної таблиці потребує пошуку інформації у метричних книгах, сповідних розписах, ревізьких сказках та інших джерелах. Частина інформації оприлюднена на офіційному сайті Центрального історичного архіву України у м. Києві, зокрема каталог метричних книг, клірових відомостей та сповідних розписів православних церков, зокрема населених пунктів Київської, Волинської та Чернігівської губерній. Опрацюйте матеріали Ф. 224 Колекція метричних книг, клірових відомостей, оповідних розписів церков України. Опис 1 (1717-1850 рр.), Опис 2 (1718-1925). Справи 216-231. Опис 3.

(1844-1923 рр.).

Значна частина інформації знаходиться у Державному архіві Житомирської області. Попрацюйте з Путівником по архівах, опрацюйте описи Ф. 1. Волинська духовна консисторія. Опис 1. (1730-1921 рр.). Фонди церков: Ф. 428. Кафедральний собор м. Житомира. Опис 1. 1842, 1850 рр.; Ф. 613. Бердичівська соборна Успенська церква м. Бердичів Київської губернії. Опис 1. 1798-1921 рр. Ф. 639. Церква Різдва Богородиці м-ка Янушпіль Житомирського повіту. Опис 1. 1824-1920.

Пам'ятайте, що можна зробити запит та отримати інформацію про метричні книги парафій у будь-якому архіві України.

Додаткова література по темі:

Джерела:

1. Архив Юго-Западной России. Ч. 4. Т. 1. К. 1867. Акты о происхождении шляхетских родов в Юго-Западной России.

Література:

2. Максимович М.А. *Письма о князьях Острожских к графине А.Д.Блудовой*. К., 1866.
3. Яковенко Н.М. *Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст.* (Волинь і Центральна Україна). К., 1993.

Тема: ГЕРАЛЬДИКА (6 годин)

Теоретичні питання для опрацювання теми :

1. Принципи і порядок творення гербів.
2. Гербова символіка, щити та гербові фігури їх види і значення.
3. Порядок опису герба (Прийнято такий порядок блазонування гербів щит, корона, шолом, намет, щитотримачі, мантія, девіз, особливі прикраси.)

Підготовка теоретичних питань: скористайтеся алгоритмом підготовки, наведеним у темі Палеографія.

Завдання практичні:

1. Вироблення практичних навичок складання і опису гербів.
- Замалюйте в зошит типи геральдичних щитів, геральдичних і негеральдичних фігур.
2. Описати герби (міста, держави, родовий герб, наведені у додатку Б).
 3. Зробити опис герба одного з міст України або Житомирської області.
Відповісти на питання: Чи має Україна затверджений великий герб?
 4. Скласти власний герб, або герб своєї родини, відповідно до правил.
 5. Підготувати реферат на тему «Історія герба Франції (або іншої країни на вибір студента)».

Вимоги до рефератів Див. Тема Палеографія.

Додаткова література по темі:

1. Грушевський М.С. На порозі нової України. *Великий Українець: матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського*. Київ: Веселка, 1992. С.173- 178.
2. Календар історичних дат. Українська геральдика. Львів: Полонина, 1993.
3. Пастернак О. *Пояснення тризуба, герба Великого Київського Князя Володимира Святого*. К.: Веселка, 1991. 47 с.

4. Румянцева В. *Емблеми земель і герби міст Лівобережної України періоду феодалізму*. Київ: Наукова думка, 1986. 126 с.
5. Румянцева В. *Історія карбована в гербах*. Київ: Знання, 1987.
6. Сергійчук В. *Національна символіка України*. Київ: Веселка, 1992.
Якимович Б. До питання про українську національну символіку. *Пам'ятки України*. 1989. № 3. С. 44 – 47.

Зробіть опис герба міста Дніпро
(фото взято з <http://surl.li/fchxz>)

Які особливості герба Великобританії?

(фото взято з <http://surl.li/fcian>)

Герб Яструбець. Кому належав? Як часто його зображення ми зустрічаємо в

Житомирській області

(фото взято з УГФ: Український генеалогічний форум:

<https://ukrgenealogy.com.ua/viewtopic.php?f=229&t=1059>)

ТЕМА: НУМІЗМАТИКА (6 годин)

Теоретичні питання для опрацювання теми :

1. Історія появи та розвиток монет у країнах світу.
2. Розвиток монетної справи в Україні.
3. Поняття та категорії нумізматики.
4. Робота з словником : опрацюйте основні терміни та поняття:
нумізматика, номізма, асси, електр, біллон, монетний тип, аверс, реверс, емітент, монетне право, монетна регалія, легенда, номінал, проба монети, порча монети, лігатура, поле монети, обріз, гідади, талант, міна, бека, гера, гульден, дукат, талер, гривня, флорин, крона, червінці, рубль.

Підготовка теоретичних питань: скористайтеся алгоритмом підготовки, наведеним у Темі Палеографія.

Опрацюйте терміни зі словниками.

Завдання практичні:

1. Вироблення практичних навичок опису і розпізнавання монет.
- Описати конкретні зразки давніх і сучасних монет (ДОДАТОК В)
3. Здійснити опис будь-якої монети (на вибір здобувача).
 4. Підготувати реферат на одну з обраних тем:
 - Римська монета на Україні;
 - Нумізматичні скарби на Житомирщині;
 - Історія гривні;
 - Монетна справа в козацькій Україні XVI – XVIII ст.;
 - Монетна справа в сучасній Україні.

Вимоги до рефератів Див. Тема Палеографія.

Додаткова література по темі:

1. Брайчевський М.Ю. *Римська монета на території України*. Київ: вид-во АН УРСР, 1959.
2. Дмитрієнко М. Ф. Боністика. Енциклопедія історії України у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова). Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка. Т.й. А-В. 2003. С. 337.
3. Дмитрієнко М. Паперові грошові знаки місцевих та приватних емісій як історичне джерело. *Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Зб. ст.* Вип. 8. К., 1999. С. 446-450.
4. Дорофєєва Н. В., Комаринська З. М. *З історії грошей України*. Київ, 2000.
5. Зварич В.В. *Нумізматичний словник*. Львів: Вища школа, 1980.
6. Котляр М.Ф. *Галицька Русь у другій половині XIV – першій чверті XVст.: історико-нумізматичне дослідження*. Київ, 1968.
7. Котляр М.Ф. *Грошовий обіг на території України доби феодалізму*. Київ: Наукова думка, 1971.
8. Котляр М.Ф. *Нариси історії обігу і лічби грошей на Україні XIV - XVIII ст.* Київ: Наукова думка, 1981.
9. Нумізматика і боністика Шевченківські. Шевченківська енциклопедія Т. 4: М-Па. у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2013. С. 603-607.
- 10.Котляр М.Ф. Стан і перспективи розвитку української нумізматики. *Український історичний журнал*. 1963. № 11.

Розкажіть, що ви знаєте про монети наведені нижче. Зробіть опис однієї з них.

Сикль

Срібний динарій

Брактеати

Флорін

ДУКАТ DVСАТ (Хай буде твоїм Христосе герцогство, яким ти правиш)

Талер

Трояк

Боратинки

Гривні

Тема: ОНОМАСТИКА (6 годин)

Теоретичні питання для опрацювання теми :

1. Поглиблення уявлень про власні назви як специфічне історичне джерело.
2. Вивчення походження різних видів власних назв в ході історичного процесу.

Підготовка теоретичних питань: скористайтеся алгоритмом підготовки, наведеним у Темі Палеографія

Завдання практичні:

1. Зібрати, дати пояснення власних імен родичів (згідно складених раніше генеалогічних таблиць), друзів, знайомих.
2. Пояснити назву свого села, міста (крім Житомира).
3. Зібрати і пояснити мікротопоніми свого села, селища, міста.
4. Пояснити назви давніх етносів, які проживали на території України.
5. Підготувати реферат на одну із заданих тем:
 - Що в імені твоїм – походження українських імен та прізвищ.
 - Походження назви мого рідного міста (села).
 - Космонімія.

Вимоги до рефератів Див. Тема Палеографія.

Додаткова література по темі:

1. Водвуд В. Ономастика – наука про власні назви. URL: <http://viktoriiavodvud.blogspot.com/2017/05/blog-post.html> (дата перегляду 26.02.2023).

2. Дзира Я.І. Ономастика. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2010. - 728 с.: іл. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Onomastyka> (дата перегляду 26.02.2023)
3. Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії і методики: Зб. Наук. Пр.* 2007. Вип. 15. С. 262-281.
4. Компан Ю.А. Ономастика як допоміжна історична дисципліна. *Історичні джерела та їх використання.* Київ, Наукова думка, 1966. Вип.2. С. 54-64.
5. Редько Ю. К. *Сучасні українські прізвища.* Київ: Наукова думка, 1966. 216 с.
6. Фаріон І.Д. *Добірка студій професора Михайла Худаши: історична ономастика, мовні портрети, спогади.* Київ, видавництво: Publishing House of Lviv Polytechnic National University, 2019. 440 с.

Тема: МЕТРОЛОГІЯ (6 годин)

Теоретичні питання для опрацювання теми :

1. Системи мір як історичне джерело вивчення розвитку господарських занять людського суспільства.
2. Давні міри в світі та Україні їх практичні значення.

Підготовка теоретичних питань: скористайтеся алгоритмом підготовки, наведеним у Темі Палеографія

Завдання практичні:

1. Занотувати співвідношення давніх і сучасних мір України. Перевести конкретні давні міри в сучасну метричну систему (Для складання використайте ДОДАТОК Г, приклади наведені у таблиці та виділені курсивом).
2. Підготувати реферат на одну із заданих тем:
 - Системи мір в країнах середньовічної Європи;
 - Давні міри в Україні;
 - Англійська система мір: становлення та використання;
 - Десяткова метрична система мір: становлення та застосування.

Вимоги до рефератів Див. Тема Палеографія.

Додаткова література по темі:

1. Винник В.О. *Назви одиниць виміру і ваги в українській мові*. Київ: Наукова думка, 1966. 151 с.
2. Горохівський П.І. *Спеціальні історичні дисципліни: Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів денної форми навчання*. Умань: РВЦ „Софія”, 2010. 268 с.
3. Ісаєвич Я. Деякі питання української метрології XVI- XVIII ст. *Науково-інформаційний бюлетень архівного управління УРСР*. 1961. № 2.

4. . Міри. *Енциклопедія українознавства*. Львів: Молоде життя, 1994. Т.4. С. 1581-1582.

5. Паньків М. І. *Числа, міри й час: історико-етнографічний аспект : навч. посіб. зі спецкурсу для підготов. студ. із спец. «Історія» і «Етнологія»*. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2012. 104 с.

6. Сидоренко О. *Історична метрологія Лівобережної України XVIII ст.* Київ: Наукова думка, 1975.

7. Сидоренко О. Про стан вивчення української метрології. *Український історичний журнал*. 1970. № 5. С. 106 – 111.

Встановіть відповідність давніх мір різних країн світу та їх співвідношення з сучасною метричною системою мір

Давні міри на українських землях

<i>Міра</i>	<i>Як визначалась</i>	<i>Види</i>	<i>В сучасній метричній системі</i>
Міри довжини			
<i>Лікоть</i>	<i>відстань від кінця витягнутого середнього пальця руки або стиснутого кулака до ліктьового згину</i>	<i>неповний лікоть, двохдолонний лікоть, великий лікоть. Великий лікоть (майже в два рази більший ліктя), дорівнює довжині руки від плеча, витіснив початковий звичайний лікоть.</i>	<i>від 38 до 46 см</i>
<i>Вершок</i>			
<i>Долоня</i>			
<i>Аршин</i>			
<i>Стопа</i>			
<i>Сажень</i>			
<i>П'ядь</i>			
<i>Верста</i>			
<i>Стадій</i>			
<i>День у дорозі</i>			
<i>Верження</i>			
<i>Перестріл/стремище</i>			
<i>Поприще</i>			
Міри маси			
<i>Пуд</i>			
<i>Гривна</i>			

Бруківка			
Ласт			
Міри площі			
Плуг			
Морг			
Десятина			
Міри місткості/сипучих тіл			
Кадь			
Чверть			
Гарнець			

Англійська система мір (основні давні одиниці)

Міра	В метричній системі
Міри довжини	
<i>миля</i>	<i>1,6093 км</i>
морська миля	
ярд	
фут	
дюйм	
Міри площі	
акр	
Міри рідин	
пінта	
кварта	
Міри ваги	
унція	
фунт	

Римські міри

Міра	В метричній системі
Міри довжини	
Миля (mille)	<i>1 481,65 м.</i>
Шест, жердина (лат. pertika)	
Крок (passus)	
Ступня (gradus)	
Лікоть (cubitus)	
Фут (pes)	

Долоня (palmus)	
Палець (digitus)	
Міри площі	
Латифундія	
Сальтус (saltus)	
Помістя	
Центурія (centuria)	
Югер (iugerum)	
Арура (arurus): <ul style="list-style-type: none"> • єгипетська арура • грецька 	
Міри сипучих тіл	
Модій (modius)	
Півмодій (semimodius)	
Секстарій (sextarius)	
Геміна (hemina)	
Міри рідких тіл	
Міх (culleus)	
Метрет – старогрецька міра сипучих тіл	
Амфора, або квандратал (amphoracodus)	
Урна (urna)	
Конгій (congius)	
Секстарій (sextarius)	
Геміна або котила (heminacotula)	
Квартарій (quartarius)	
Ацетабул (acetabulus)	
Кіаф (cyathus)	
Міри ваги	
Фунт (libra)	
Унція (uncia)	
Силіква (siligua)	

Тема: ХРОНОЛОГІЯ (6 годин)

Теоретичні питання для опрацювання теми :

1. Усвідомлення та розуміння історичного часу як важливої категорії пізнання.
2. Історія календаря у різних народів світу.
3. Вивчення різних систем календаря у їх розвитку: місячний календар, сонячно-місячний календар, сонячний календар.
4. Поняття і види ер, скласти порівняльну табличну співвідношення ер: світової, ери від Різдва Христового, ери Хіджра, ери від заснування міста Рим, єврейської ери тощо.

Підготовка теоретичних питань: скористайтеся алгоритмом підготовки, наведеним у Темі Палеографія

Завдання практичні:

1. Підготувати реферат на одну із заданих тем:
 - Історія сучасного календаря – юліанського та григоріанського;
 - Літочислення в давній Україні;
 - Семидобовий тиждень;
 - Що таке місячний календар;
 - Природні та штучні одиниці виміру часу.

Вимоги до рефератів Див. Тема Палеографія.

2. Опрацюйте Розділ 4. **Методика хронологічних досліджень** у праці Перехрест О.Г. *Історична хронологія*. Навчальний посібник. Видання третє, доповнене і виправлене. Черкаси: ФОП Гордієнко Є.І, 2020. 121 с. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/4266/1/istor.pdf>

Алгоритм підготовки роботи з першоджерелом.

- Прочитайте запропоноване першоджерело.

- Правильно оформіть бібліографію першоджерела (автор, назва, вихідні дані).
- Складіть план (простий або складний).
- Для кожного пункту плану виділіть основні положення проблеми, яка висвітлюється у першоджерелі.
- Представте прочитаний текст у вигляді тез або анотації, використовуючи, при потребі, схеми, таблиці, графіки тощо.
- Для самоперевірки перекажіть статтю, використовуючи власний конспект.

Додаткова література по темі:

1. Білоус Л.М. *Час і календар*. Київ: Наукова думка, 1960. 40 с.
2. Кмет В. Вимір часу як виклик українського сьогодення. URL: <https://velychlviv.com/vymir-chasu-yak-vyklyk-ukrayinskogo-sogodennya/> (дата перегляду 26.02. 2023).
3. Стрельський В. Титаренко П. *Історія календаря*. Київ: Знання, 1975. 48 с.
4. Календар: походження розвиток, проблеми. URL: <http://hram.in.ua/305-naholovnu/3904-kalendar-pokhodzhennia-rozvytok-problemy> (дата перегляду 26.02. 2023).
5. Шереметьєва Л.Д. Дослідження народного календаря та його значення для української хронології. *Історичні джерела та їх використання*. К., 1974. Вип. 7. С. 110 - 121.
6. Перехрест О.Г. *Історична хронологія*. Навчальний посібник. Видання третє, доповнене і виправлене. Черкаси: ФОП Гордієнко Є.І, 2020. 121 с. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/4266/1/istor.pdf> (дата перегляду 26.02. 2023).

Форми та методи контролю. Вимоги до звітної документації

Під час проходження практики застосовуються такі форми та методи контролю: поточний контроль викладача за виконанням студентами індивідуальних занять. Після проходження практики за участю завідувача кафедри викладачі проводять підсумкову конференцію за результатами проходження практики, на якій студенти захищають підготовлені роботи та отримують оцінки за практику як за залік.

Під час проходження практики студенти ведуть необхідну документацію. На початку практики студенти відповідно до отриманих завдань складають індивідуальний план проходження практики. Упродовж проходження практики студенти ведуть щоденник, у якому у довільній формі з творчим підходом фіксуються усі проведенні дії, враження думки, пропозиції. Студенти виконують завдання з кожної дисципліни, які входять до комплексу спеціальних історичних дисциплін: палеографії, генеалогії, геральдики, нумізматики, ономастики, метрології. Завдання можуть бути виконані у вигляді реферату, складеної генеалогічної таблиці, підготовленого герба та його опису, опису монет, підготовленого дослідження про походження назви рідного населеного пункту чи урочища, визначення значень давніх і сучасних мір. Підготовлені завдання у письмовому чи графічному вигляді подаються на кафедру відповідальному за практику викладачу. Після їх перевірки викладачем публічно захищаються студентом особисто чи творчою групою студентів, які могли виконувати комплексне завдання. Здана документація після захисту зберігається на кафедрі.

Критерії оцінювання здобувачів вищої освіти

№	Вид діяльності здобувача вищої освіти	Термін виконання	Кількість балів
1.	Виконання завдань практики	1-2 тиждень	25
2.	Виконання індивідуальних завдань	2 тиждень	25
3.	Оформлення звітної документації	2 тиждень	20

4.	Своєчасність подачі звітної документації	по закінченні практики	5
5.	Захист практики	по закінченні практики	25
	Всього:		100

***Шкала оцінювання результатів навчальних практик
здобувачів вищої освіти***

Оцінка за університетською шкалою	100-бальна шкала оцінювання	Оцінка ЄКТС
<i>Зараховано</i>	90 – 100	A
	82 – 89	B
	74 – 81	C
	64 – 73	D
	60 – 63	E
<i>Незараховано</i>	35 – 59	FX
	0 – 34	F

СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Методичні рекомендації до організації навчальної (дослідницької) практики з спеціальних історичних дисциплін

Підписано до друку . Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Гарнітура Таймс. Ум.-дрк. арк. 2,9.

Наклад 100. Зам.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка

м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40

Свідоцтво про державну реєстрацію:

серія ЖТ №10 від 07.12.2004р.

електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua